

4. Delovni list

Klavzule in kadence (clausula (lat.) = konec, zaključek; cadentia (lat.) = padec).

V polifoniji so se izoblikovale štiri klavzule kot zaključne formule v posameznih glasovih: tenorska, diskantna (sopranska), altovska in basovska. Imena kažejo, v katerem glasu se je posamezen zaključek prvotno pojavljal, vendar jih je načeloma mogoče uporabiti v katerem koli glasu. Klavzule moelodični dejavnik in zaključujejo dano melodijo posameznega glasu. Zgodovinsko gledano sta izraza klavzula in kadenca sinonima, vendar je v izogib nespোরазumom prišlo do dogovora, da se zaključek v posameznem glasu poimenuje klavzula, celoten večglasni zaključni kompleks (zaključna formula) v večglasnih vokalnih in instrumentalnih skladbah ter njihovih delih pa kadencia.

Najstarejši klavzuli sta tenorska in diskantna (sopranska) in osnovni ton (finalis) modusa dosejata postopno (gre za t.i. »melodični klavzuli«). Tenorska klavzula (clausula tenoralis) stopa za veliko sekundo navzdol in diskantna klavzula (clausula discantalis) za malo sekundo navzgor. Izjemo predstavlja frigijska klavzula, kjer je slika obrnjena – zgornji glas dosega noto finalis s postopom male sekunde navzdol in spodnji za veliko sekundo navzgor. Mala sekunda v zaključni figuri osnovnega tona ne more doseči v obeh glasovih hkrati s postopom male sekunde (relatio non harmonica). Vzpenjajoči se ton diskantne klavzule je pogosto zadržan (clausula syncopata). Če je sekunda v diskantni klavzuli naravno (naturale) velika, jo je potrebno umetno (artificiale) zvišati (razen v frigijskem modusu).

Basovska klavzula (clausula baseus) dosega osnovni ton (vedno) s skokom za kvinto navzdol ali za kvarto navzgor. Ton, ki pri basovski klavzuli vodi v zaključnega, leži za kvinto (duodecimo) pod predzadnjim tonom tenorske klavzule in za terco (decimo) pod predzadnjim tonom sopranske klavzule ter predstavlja edini ton, ki je s slednjima v konsonančnem razmerju.

Altovska klavzula (clausula altualis) začanja s (po imenu) istim tonom kot basovska klavzula. Nastala je zadnja, po oblikovanju vseh treh prej naštetih. Je edina klavzula, ki ne vodi v osnovni ton modusa. Njena zgodnja oblika prinaša podaljšanje, obležanje prvega tona v zaključni akord, kjer le-ta predstavlja kvinto. Kasneje lahko izhodiščni ton skoči tudi za terco navzdol v terco zaključnega akorda. Če v zaključnem akordu slednja ni naravno velika, jo je potrebno zvišati umetno (pikardijska terca). V kancionalnem stavku lahko srečamo obe obliki altovske klavzule.

Tenorska klavzula lahko vodi tudi postopno navzgor v terco zaključnega sozvočja. Slednja se praviloma kombinira s starejšo obliko altovske klavzule. Če altovska klavzula nastopi v novejši obliki, je v zaključnem sozvočju podvojena terca. Včasih pride že do odskoka vodilnega tona (v sopranski klavzuli) za terco navzdol v kvinto zaključnega sozvočja.

The image shows five examples (a-e) of cadential formulas in the frigidian mode. Each example consists of a two-staff system (treble and bass clef) with labels for various components:

- a) Tenorklausel, Diskantklausel, Altklausel, Baßklausel
- b) Tenorklausel, Diskantklausel mit Vorhalt, Altklausel, Baßklausel
- c) aufsteigende Tenorklausel, Diskantklausel, liegenbleibende Altklausel, Baßklausel
- d) Tenorklausel, Altklausel, Diskantklausel, ausfliehende Baßklausel
- e) Tenorklausel, Diskantklausel, liegenbleibende Altklausel, Baßklausel

 Below these examples is a grand staff (treble and bass clef) showing three measures of a final cadence with a F# signature.

V frigijskem modusu se kot zaključna kadenčna formula poleg zveze vii⁽⁶⁾-I lahko pojavi tudi plagalna zveza akordov (iv- I).

The image shows a plagal cadence in the frigidian mode, consisting of two measures with a F# signature. The first measure features a triad of notes (F#, C, G) in the treble clef and a bass note (F#) in the bass clef. The second measure features a triad of notes (F#, C, G) in the treble clef and a bass note (C) in the bass clef.

Če klavzule v zgornjih treh glasovih nastopijo v osnovni obliki (altovska v novejši varianti), se lahko bas pomakne tudi postopno navzgor in ne prinese pričakovanega osnovnega tona. Gre za varljivi sklep, ki nikoli ne nastopi na koncu skladbe. Prav tako se pred končno kadenco v skladbi kot zaključki posameznih fraz lahko pojavijo tudi *confinalis*. To so:

- tenorizirane kadence (kadence z zmanjšanim trozvokom v prvem obratu kot predzadnjim sozvočjem);

The image shows tenorized cadences in the frigidian mode, consisting of two measures with a F# signature. The first measure features a triad of notes (F#, C, G) in the treble clef and a bass note (F#) in the bass clef. The second measure features a triad of notes (F#, C, G) in the treble clef and a bass note (C) in the bass clef.

- miksolidijski, dorski in lidijski obrat ter dorski obrat (brez kadence);
- plagalna kadenca in frigijska kadenca (frigijski obrat):

Mixolydische Wendung

Dorische Wendung

Lydische Wendung

Phrygische Wendung
= phrygische Klausel

Dorische Wendung,
aber nicht die dorische Klausel

Plagale Wendung